
<https://doi.org/10.18778/1644-857X.20.02.08>

JAN ROKITA

UNIwersYTET KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE /

CARDINAL STEFAN WYSZYŃSKI UNIVERSITY IN WARSAW

 <https://orcid.org/0000-0002-1904-683X>

Inspiracje graficzne Heinricha Paula Groskurta podczas tworzenia medalu koronacyjnego Fryderyka Augusta (Augusta III Wettyna) w 1734 roku

ABSTRACT

Graphic inspirations of Heinrich Paul Groskurt while creating the coronation medal of Frederick August (August III Wettin) in 1734

The author describes in detail two examples of medallic and graphic works of art related to the title medals. As he shows, the basic purpose of the propaganda message of the medal presented in the article was to justify the rights of Frederick August Wettin to the Polish throne as the winner of the election of October 5, 1733. The author notes that works of art, which should be qualified as models of inspiration for Heinrich Paul Groskurt, the author of the medal of 1734, are of French provenance. This proves that the owner of the medal accepted the fact that the medallist was inspired by models from the Seine. Thus, the question remains open as to what goals the new Polish ruler was guided by when he agreed to record his own act of royal sacrament in reference to similar ceremonies held in France. At the same time, when analysing the reverse of the medal the author pays attention to two inscriptions on the reverse: in the rim and in the section in the lower part, which are a commentary to the scene of the coronation of Frederick August Wettin. The author claims that such a clear reference in their content to the electoral victory of October 5, 1733 becomes completely understandable in the context of actual historical events and the electoral victory of Stanisław Leszczyński on September 12, 1733.

Keywords: medal, obverse, reverse, August III Wettin, coronation

STRESZCZENIE

Autor szczegółowo opisuje dwa przykłady dzieł sztuki medalierskiej i graficznej mających związek z tytułowymi medalami. Jak wykazuje, podstawowym celem przekazu propagandowego przedstawionego w artykule medalu było uzasadnienie praw Fryderyka Augusta Wettyna do tronu polskiego jako zwycięzcy elekcji z 5 października 1733 r. Autor zauważa, że dzieła sztuki, które należy zakwalifikować jako wzorce inspiracji dla Heinricha Paula Groskurta, autora medalu z 1734 r., są proveniencji francuskiej. Świadczy to niezbicie o tym, że dysponent akceptował fakt, iż medalier podczas pracy inspirował się wzorcami znad Sekwany. Pozostaje więc otwarte pytanie, jakimi celami kierował się nowy polski władca, godząc się na utrwalanie własnego aktu sakry królewskiej w nawiązaniu do podobnych uroczystości odbywających się we Francji. Jednocześnie analizując rewers medalu, autor zwraca uwagę na dwie inskrypcje rewersu: w otoku i w odcinku w dolnej części, stanowiące komentarz do sceny koronacji Fryderyka Augusta Wettyna. Autor twierdzi, że tak wyraźne odwołanie się w ich treści do zwycięstwa elekcyjnego z 5 października 1733 r. staje się całkowicie zrozumiałe w kontekście rzeczywistych wydarzeń historycznych i zwycięstwa elekcyjnego Stanisława Leszczyńskiego 12 września 1733 r.

Słowa kluczowe: medal, awers, rewers, August III Wettyn, koronacja

Przystępując do pracy nad niniejszym artykułem, byłem świadom trudności zadania, którego się podjąłem. Prześledzenie bowiem przez współczesnego historyka procesu powstawania konkretnego dzieła sztuki medalierskiej – począwszy od wyboru wzorca inspiracji w postaci najczęściej okolicznościowej grafiki, rysunku, obrazu czy wcześniejszego medalu, skończywszy zaś na przeniesieniu go z pietyzmem na medalowy krążek – okazuje się niejednokrotnie zadaniem bardzo trudnym. W wypadku wzmiankowanego medalu koronacyjnego Augusta III Wettyna taki wzorzec jednak udało się odszukać.

Podczas kwerendy szczególnie pomocne okazywały się zarówno XVII- i XVIII-wieczne kompendia oraz zbiory emblematyczne, jak i katalogi aukcyjne monet i medali wystawionych na aukcjach najbardziej liczących się antykwariatów i domów aukcyjnych w Europie oraz na innych kontynentach. Większość niezbędnych materiałów została zdigitalizowana i udostępniona nieodpłatnie szerszemu gronu badawczemu. Przypomnieć trzeba w tym miejscu zwłaszcza dwa projekty on-line z zakresu emblematyki i numizmatyki: *Emblematica Online*, upowszechniający najcenniejsze zbiory biblioteczne wiodących europejskich ośrodków akademickich, oraz *Acsearch*, umożliwiający dostęp do danych archiwalnych

prywatnych instytucji zajmujących się sprzedażą numizmatów. Studiując powyższe pozycje, niejednokrotnie utwierdzałem się w przekonaniu, że wyobrażenia na medalu będącym przedmiotem mojej analizy powinno się definiować jako wypadkową wcześniej funkcjonujących w ikonografii wzorców dostosowywanych każdorazowo przez medaliera do wymogów dysponenta czy aktualnych potrzeb chwili.

Jak dotąd medale koronacyjne Augusta III Wettyna¹ nie były przedmiotem żadnej pogłębionej analizy. Podstawowe informacje o nich zamieszczano w katalogach wydawanych przy okazji kolejnych okolicznościowych wystaw poświęconych epoce Augusta II Wettyna i Augusta III Wettyna. Wymienić w tym miejscu należy choćby katalog wystawy *Pod jedną koroną. Kultura i sztuka w czasach unii polsko-saskiej. Zamek Królewski w Warszawie – 26 czerwca – 12 października 1997 roku*² oraz katalog *Zbiory Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Muzeum Narodowym w Poznaniu. Katalog wystawy*³.

Mimo upływu lat wciąż wartość naukową mają cztery prace: Jana Chrzyciela Albertrandiego⁴, Edwarda Raczyńskiego⁵, Edwarda Hutten-Czapskiego⁶ i Feliksa Bentkowskiego⁷. Ich autorzy zadali

¹ Do pozostałych medali bezsprzecznie związanych z koronacją Augusta III Wettyna należy zaliczyć ten autorstwa nieokreślonego medaliera, najprawdopodobniej Georga Wilhelma Vestnera, datowany na 1734 r. (E. Raczyński, *Gabinet Medalów Polskich oraz tych które się dziejów Polski tyczą począwszy od wstąpienia na tron Augusta II aż do zgonu syna jego Augusta III [1697–1763]*, t. III, Wrocław 1838, s. 197, poz. 372), medal autorstwa Petera Paula Wernera, datowany na rok 1734 (*ibidem*, s. 196, poz. 371) i żeton autorstwa nieokreślonego medaliera z 1734 r. (*ibidem*, s. 198, poz. 374).

² *Pod jedną koroną. Kultura i sztuka w czasach unii polsko-saskiej. Zamek Królewski w Warszawie – 26 czerwca – 12 października 1997 roku*, red. M. Męclewska, B. Grątkowska-Ratyńska, Warszawa 1997.

³ *Zbiory Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Muzeum Narodowym w Poznaniu. Katalog wystawy*, red. Z. Białowicz-Krygierowa, M. Warkoczewska, Poznań 1982.

⁴ J.Ch. Albertrandy, *Historia polska ostatnich trzech wieków medalami zaświadczone i objaśniona, rękopism około 200 w polskim języku skreślony, a częścią i po francuzku napisany, znajdował się w bibliotece b. Warszawskiego Towarzystwa przyjaciół nauk*, [b.m. i r.w.] (opis interesującego nas medalu na k. 267–269v, nr IV).

⁵ E. Raczyński, *op. cit.* (opis interesującego nas medalu na s. 196, nr 370).

⁶ E. Hutten-Czapski, *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises du comte E. Hutten-Czapski*, t. I–V, St. Petersbourg–Cracovie 1871–1916 – opis interesującego nas medalu w t. II, s. 38, nr 2751 (srebro); t. IV, s. 372, nr 9916 (złoto).

⁷ F. Bentkowski, *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych, w gabinecie Król. Alex. Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się, tudzież*

sobie trud odnalezienia i skatalogowania medali związanych z osobą Augusta III Wettyna oraz określenia ich autorstwa, dat i miejsc wybicia czy – jak w wypadku Edwarda Raczyńskiego – tłumaczenia na język polski treści inskrypcji oraz wstępnych interpretacji treści i obrazów zawartych na medalowym krążku. We wszystkich wskazanych publikacjach znalazła się także informacja na temat medalu koronacyjnego autorstwa Heinricha Paula Groskurta z 1734 r. W badaniach nad związkami między medalierskimi a graficznymi wizerunkami Augusta III Wettyna niezwykle pomocne okazały się także prace Ewy Łomnickiej-Żakowskiej: *Graficzne portrety Augusta II i Augusta III Wettynów w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie*⁸ i *Grafika portretowa epoki saskiej w Polsce w relacji z późnobarokową grafiką europejską*⁹.

Celem artykułu, prócz szczegółowej analizy kompozycji artystycznej medalu stanowiącego część spuścizny pozostającej po Augustynie III Wettynie, jest odnalezienie i opisanie dzieł sztuki, z którymi mógł mieć styczność medalier podejmujący się wykonania medalu na zlecenie króla lub jego najbliższego otoczenia.

Koronacja Fryderyka Augusta Wettyna na króla polskiego, poprzedzona pogrzebami Jana III Sobieskiego i Augusta II Wettyna (15 stycznia 1733 r.), odbyła się 17 stycznia 1734 r. w katedrze na Wawelu¹⁰. Aktu sakry królewskiej dokonał biskup krakowski

ze zbiorów i pism rozmaitych lub podań zebrany i porządkiem lat ułożony, Warszawa 1830 (opis interesującego nas medalu na s. 153, nr 541, złoto i srebro).

⁸ E. Łomnicka-Żakowska, *Graficzne portrety Augusta II i Augusta III Wettynów w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1997.

⁹ Eadem, *Grafika portretowa epoki saskiej w Polsce w relacji z późnobarokową grafiką europejską*, Warszawa 1997.

¹⁰ J. Staszewski, *August III Sas*, Wrocław 1989, s. 77. Warto w tym miejscu odwołać się także do innych prac tego autora: idem, *August II*, Warszawa 1985; idem, *Polacy w osiemnastowiecznym Dreźnie*, Wrocław 1987 oraz *Europa i świat w epoce oświeconego absolutyzmu*, red. idem, Warszawa 1991. Cenne są także publikacje innych polskich historyków na temat czasów Augusta III Wettyna: Jerzego Dygdały, *Konfederacja krakowska Teodora Lubomirskiego z początków bezkrólewia 1733 roku a polityka Austrii wobec Rzeczypospolitej*, [w:] *Trudne stulecia. Studia z dziejów XVII i XVIII wieku ofiarowane Profesorowi Jerzemu Michalskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Ł. Kądziela, W. Kriegerseisen, Z. Zielińska, Warszawa 1994, s. 46–54; idem, *Urażone magnackie ambicje czy racja stanu? U źródeł opozycji wobec kandydatury Stanisława Leszczyńskiego w bezkrólewiu 1733 roku*, [w:] *Spory o państwo w dobie nowożytnej. Między racją stanu a partykularyzmem*, red. Z. Anusik, Łódź 2007, s. 187–199; idem, *Wizerunek barokowego sarmaty i oświeceniowego Europejczyka, czyli August III Wettyn i Stanisław August Poniatowski*, „Wieki Stare i Nowe” 2014, nr 6(11), s. 38–57, a także Tomasza Ciesielskiego, *Armia koronna w czasach Augusta III*, Warszawa 2009; idem,

Jan Aleksander Lipski. Jeszcze przed koronacją Fryderyk August Wettyn podjął zabiegi zmierzające do objęcia schedy po ojcu. Należy przypomnieć, że jeszcze za życia Fryderyka Augusta Wettyna, 13 września 1732 r. Rosja i Austria zawarły traktat Löwenwolda (nazwany tak od nazwiska rosyjskiego dyplomaty Karła Gustawa von Löwenwolda), którego sygnatariusze zobowiązywali się po spodziewanej rychłej śmierci króla polskiego nie popierać kandydatury do tronu polskiego zarówno Stanisława Leszczyńskiego, jak i przedstawiciela rodziny Wettynów, opowiadając się za kandydaturą „Piasta” lub infantu portugalskiego Emanuela¹¹. W dniu 13 grudnia 1732 r. do Rosji i Austrii dołączyły Prusy. Na dalszy bieg wydarzeń wpływ miała niechęć, jaką wykazywali przedstawiciele Rosji i Austrii wobec popieranej przez Francję kandydatury Stanisława Leszczyńskiego. W połowie marca 1733 r. wspomniane dwory zadeklarowały Wettynowi poparcie podczas elekcji w zamian za ustępstwa polityczne. Niepowodzeniem natomiast zakończyły się pertraktacje między dyplomatami pruskimi a reprezentantami Fryderyka Augusta Wettyna. Fryderyk Wilhelm I żądał bowiem odłączenia od Rzeczypospolitej i przyłączenia do Prus Prus Królewskich i Kurlandii. W momencie, kiedy Wettyn otrzymał deklaracje poparcia ze strony cesarza Karola VI Habsburga i carycy Anny Iwanownej Romanowej, rozpoczął zakrojoną na szeroką skalę akcję mającą zachęcić przedstawicieli szlachty do poparcia na polu elekcyjnym jego kandydatury. Zadanie to powierzono wysłanym do Warszawy oficjalnym posłom Wettyna. Ceną za austriacką deklarację poparcia było uznanie przez Fryderyka Augusta, na przełomie lipca i sierpnia 1733 r., sankcji pragmatycznej wprowadzonej przez Karola VI Habsburga¹². Przyszły król polski zamykał sobie tym samym drogę do korony austriackiej. Natomiast na mocy układu z Rosją, ratyfikowanego 1 września 1733 r., Fryderyk August Wettyn uznawał protekcję carycy Anny Iwanownej Romanowej nad Rzeczpospolitą oraz jej tytuł cesarski. Wettyn jednocześnie wyraził zgodę na objęcie władzy nad Kurlandią przez faworyta carycy – Ernesta Jana Birona.

Sejm elekcyjny rozpoczął się 25 sierpnia 1733 r. W dniu 12 września 1733 r. szlachta jednogłośnie obrała na następcę Augusta II

Propagandowy wymiar uroczystości dworskich w pierwszych latach panowania Augusta III, „*Wiek Stare i Nowe*” 2015, nr 8(13), s. 46–68.

¹¹ J. Staszewski, *August III Sas...*, s. 80.

¹² *Ibidem*, s. 82.

Wettyna Stanisława Leszczyńskiego¹³. Mimo że wkrótce potem Leszczyński w kolegiacie św. Jana zaprzysiął *pacta conventa*, to jego panowanie od początku było zagrożone. Jeszcze 11 sierpnia 1733 r. granice Rzeczypospolitej, zgodnie z postanowieniami traktatu sasko-rosyjskiego, przekroczyły wojska rosyjskie. Początkowo Rosjanie nie podejmowali żadnych wrogich działań, jednakże po elekcji Stanisława Leszczyńskiego, 12 września 1733 r. podjęta została decyzja o marszu na Warszawę. Świadomy niebezpieczeństwa Leszczyński w nocy z 21 na 22 września 1733 r. opuścił stolicę, udając się do Gdańska. W dniu 5 października 1733 r. po przybyciu na Pragę wojsk rosyjskich została zorganizowana pod wsią Kamień druga elekcja – zwycięska dla Fryderyka Augusta Wettyna¹⁴. Natomiast 10 października 1733 r. wkroczył do Warszawy korpus wojsk rosyjskich. Ostatecznie 14 listopada 1733 r. przekazano do publicznej wiadomości informację, że Fryderyk August Wettyn wyraził zgodę na objęcie władzy w Rzeczypospolitej i zdecydował się przyjąć oficjalne imię August III.

Interesujący nas medal z okazji koronacji Augusta II Wettyna wykonał Heinrich Paul Groskurt¹⁵ działający w Dreźnie (sygnatura A. P. GROSKVRT w dolnej części awersu) w 1734 r.¹⁶ (il. 1). Na

¹³ *Ibidem*, s. 90.

¹⁴ *Ibidem*, s. 99.

¹⁵ Heinrich Peter Groskurt (ok. 1694–1734) – przez pewien czas mieszkał i pracował w Berlinie, ale ostatecznie osiadł w Dreźnie. Wykonywał zlecenia głównie dla możnowładców z Brunszwiku, Prus i Saksonii. Najwięcej medali zrealizował dla Fryderyka Augusta I Wettyna. Do jego najlepszych prac należy zaliczyć: medal z 1730 r. upamiętniający przegląd wojsk w Zeithain pod Mühlbergiem trwający od 31 V do 28 VI 1730 r., medal uświetniający konsekrację kościoła w Salzdahlum z 1701 r., medal z okazji wycofania się Szwedów z Saksonii z 1707 r., medal z okazji małżeństwa księcia elektora saskiego Fryderyka Augusta Wettyna z arcyksiężną Marią Józefą Habsburg z 1719 r., medal w następstwie zawarcia małżeństwa księcia Fryderyka II Hohenzollerna z księżniczką Christianą Elżbietą Brunszwicką w dniu 12 VI 1733 r., medal portretowy księcia-elektora saskiego i króla polskiego Fryderyka Augusta I Wettyna oraz jego małżonki Christiany Eberhardiny Hohenzollern z okazji urodzin księcia elektora z 1696 r. czy w końcu medal informujący o sojuszu Rzeczypospolitej, Prus i Danii przeciwko Szwecji z 1709 r. Por. L. Forrer, *Biographical dictionary of medallists-coin, gem, and seal-engravers, mint-masters, &c., ancient and modern*, vol. II, London 1904–1916, s. 317.

¹⁶ E. Racyjnyński, *op. cit.*, s. 196, poz. 370; *Medale Polskie i z Polską związane z okresu pierwszej Rzeczypospolitej. Katalog zbiorów – zamek królewski w Warszawie – muzeum. Fundacja zbiorów im. Ciechanowieckich*, red. J. Zachert, G. Snieżko, M. Zawadzki, Warszawa 2019, s. 51–52, poz. 277. Na rynku antykwarycznym na przestrzeni ostatnich lat (2008–2020) zostało wystawionych na sprzedaż łącznie 15 interesujących nas medali autorstwa Heinricha Paula Groskurta z 1734 r.

awersie medalu artysta sporządził podobiznę Augusta III Wettyna w prawym profilu. Monarcha odziany jest w koszulę z marszczonym kołnierzem, kirys z okrągłym wycięciem wokół szyi udekorowany na przedzie motywem roślinnym wraz z obojczykiem z analogiczną dekoracją roślinną i naramiennikiem folgowym oraz płaszcz z okrągłą broszą na wysokości lewego ramienia. Napis w otoku: D[ei] G[ratia] AVGVSTVS III REZ POL[oniae] M[agnus] D[ux] LITH[uaniae] D[ux] SAX[oniae] EL[ector] (Z Bożej łaski August III Król Polski, Wielki Książę Litewski, Książę Elektor Saski) informuje o tytulaturze władcy.

Wszystkie one nie różnią się od siebie pod względem szczegółów kompozycji oraz treści inskrypcji, co pozwala przypuszczać, że nakład medalii musiał przekraczać liczbę kilku sztuk. Opisywane egzemplarze zostały wykonane ze srebra. Por. Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG”, 19 VI 2008 r. (aukcja nr 141, kat. nr 4525); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG”, 12 III 2009 r. (aukcja nr 152, kat. nr 5473); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Auktionen Meister & Sonntag”, 18 XI 2011 r. (aukcja nr 10, kat. nr 294); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG”, 27 I 2011 r. (aukcja nr 180, kat. nr 621); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG”, 21 VI 2011 r. (aukcja nr 189, kat. nr 2226); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Gerhard Hirsch Nachfolger”, 2 V 2012 r. (aukcja nr 281, kat. nr 2192); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Gerhard Hirsch Nachfolger”, 8 II 2013 r. (aukcja nr 288, kat. nr 4487); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Auktionen Münzhandlung Sonntag”, 9 XII 2014 r. (aukcja nr 20, kat. nr 1420); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG”, 11 II 2015 r. (aukcja nr 33, kat. nr 2368); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Auktionen Münzhandlung Sonntag”, 8 VI 2015 r. (aukcja nr 21, kat. nr 1152); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG”, 27 VI 2017 r. (aukcja nr 293, kat. nr 1226); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG”, 7 II 2018 r. (aukcja nr 303, kat. nr 2488); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Heidelberger Münzhandlung Herbert Grün e.K.”, 13 XI 2018 r. (aukcja nr 75, kat. nr 1114); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Solidus Numismatik”, 6 X 2019 r. (aukcja nr 47, kat. nr 71); Przedmiot wystawiony na aukcji antykwiariatu „Auktionshaus H.D. Rauch GmbH”, 3 XII 2020 r. (aukcja nr 111, kat. nr 1445). O egzemplarzu złotym interesującego nas numizmatu informowali z kolei Feliks Bentkowski oraz Emeryk Hutten-Czapski, por. F. Bentkowski, *op. cit.*, s. 153, nr 541; E. Hutten-Czapski, *op. cit.*, t. IV, s. 372, nr 9916. Natomiast o egzemplarzu medalu wykonanym wyłącznie z miedzi napisał J.F. Hauschild w pracy *Beytrag zur neuern Münz und Medaillen Geschichte vom XVten Jahrhundert bis jetzo, nebst einem raisonnirenden Verzeichniß einer beträchtlichen Sammlung von Medaillen in allen Classen und von allem Metall, auch einiger 100 Stück seltner Thaler, mit Anmerkungen von Johann Friedrich Hauschild*, Dresden 1805, s. 230, nr 1415.

1. Medal koronacyjny Augusta III Wettyna, Heinrich Paul Groskurt, 1734, śr. 55,36 mm, rycina (Źródło: *Gabinet medalów polskich oraz tych, które się dziejów Polski tyczą począwszy od wstąpienia na tron Augusta II aż do zgonu syna jego Augusta III [1697–1763]*, t. III, Wrocław 1838, poz. 370)

Rewers z kolei inspirowany był rzeczywistym wydarzeniem, tzn. koronacją Fryderyka Augusta na następcę Augusta II Wettyna 17 stycznia 1734 r. Dwie najważniejsze postaci kompozycji, tzn. biskupa krakowskiego Jana Aleksandra Lipskiego oraz koronowanego księcia Fryderyka Augusta Wettyna, medalier ukażał w środkowej części krążka w następujących pozycjach: stojącej, w przypadku biskupa, i klęczącej, w przypadku księcia, na stopniach ołtarza nakrytych kobiercem z motywem roślinnym. Biskup krakowski ma na sobie albę, rokiety, kapę biskupią oraz mitrę biskupią. Natomiast książę odziany jest w płaszcz koronacyjny podbity gronostajami. W obydwu rękach biskup dzierży koronę *clausa*, którą unosi nad koronowanym księciem mającym obydwie ręce złożone w geście modlitewnym. Za plecami biskupa, na mniejsze ołtarza pod baldachimem, którego prawa połowa została przewiązana (w prawej części krążka), zlokalizowany jest krucyfiks między obydwoma płonącymi świecami w świecznikach. W prawej części krążka znajdują się trzy postacie. Ta najbliższej biskupa Lipskiego w albie, płaszczu biskupim, mitrze to zapewne biskup poznański Stanisław Józef Hozjusz lub sufragan poznański Adam Stanisław Grabowski. Dwie kolejne postacie w żupanach z długimi rękawami i kontuszach z rozciętymi rękawami oraz we fryzurach w postaci włosów przyciętych krótko i koliście, stojące tyłem i bokiem do oglądającego to reprezentanci szlachty. Pierwszego ze szlachciców

z tacą, na której leży berło w lewym, zgiętym w łokciu, ręku można identyfikować z Janem Klemensem Branickim, ówczesnym chorążym wielkim koronnym i generałem artylerii koronnej. Z kolei na lewo od postaci koronowanego księcia medalier utrwalił sześciu szlachciców w kontuszach zapinanych na guzy z rękawami rozciętymi na całej długości i żupanach z guzami, przewiązanych pasami kontuszowymi oraz dwóch duchownych, w tym jednego biskupa pomocniczego w płaszczu spiętym pod szyją broszą i mitrzą (biskupa poznańskiego Stanisława Józefa Hozjusza lub sufragana poznańskiego Adama Stanisława Grabowskiego). Dwaj szlachcice stojący najbliżej księcia to Ignacy Ancieta Zawisza – miecznik litewski – i książę Aleksander Jakub Lubomirski – miecznik wielki koronny. Pierwszy z nich w obydwu rękach, zgiętych w łokciach, trzyma miecz koronacyjny zwrócony głownią do góry. Drugi natomiast w obydwu rękach, zgiętych w łokciach, prezentuje jabłko królewskie leżące na poduszce. Kolejny, nieznany z imienia i nazwiska szlachcic, zajmujący miejsce w pierwszym szeregu obok Ignacego Anciety Zawiszy, w lewym, zgiętym w łokciu, ręku ściska chorągiew na drzewcu zakończonym grotem. Identyczną chorągiew uwiecznił medalier w ręku jednego ze szlachciców w drugim rzędzie. Z kolei postać w kontuszu z rozciętymi rękawami i żupanie z długimi rękawami wraz z laską marszałkowską w lewym, zgiętym w łokciu, ręku, zajmująca lewą część krańca, to marszałek wielki litewski (począwszy od 4 lutego 1734 r.) Paweł Sanguszko.

Warto w tym miejscu zacytować fragment opisu przebiegu koronacji z artykułu Tomasza Ciesielskiego¹⁷. Autor korzystał z zachowanych relacji opisu koronacji, w tym zwłaszcza z pracy *Dyaryusz Prawdziwy wjazdu do stołecznego Krakowa...*¹⁸ „**Po wejściu do katedry August III klęknął na położonym przed ołtarzem dywanie i zaprzysiął pacta conventa** [podkreślenie – J.G.R.], następnie został »iuxta Romanum rituale pomazany« i zaprowadzony do jednej z bocznych kaplic, gdzie ubrał strój królewski. **Przystrojony w dalmatykę oraz kapę powrócił pod ołtarz i padł przed nim krzyżem, kler odmówił Litanie do Wszystkich Świętych, a następnie August został koronowany oraz otrzymał insygnia władzy** [podkreślenie – J.G.R.]. Jednym z nich był miecz (ale nie

¹⁷ T. Ciesielski, *Propagandowy wymiar...*, s. 46–68.

¹⁸ *Dyaryusz Prawdziwy wjazdu do stołecznego Krakowa i koronacji tamże, Fryderyka Augusta Elektora Sasuego [...]*, [w:] *Dwie Koronacje Sasów Augusta II i Augusta III ze współczesnego rękopisu ogłosił [...]* W. Syrokomla, przeł. W. Syrokomla, Wilno 1854, s. 21–28.

Szczerbiec, a specjalnie sporządzony na tę uroczystość z długą, niemiecką klingą obosieczną), którym August III tak nieudolnie trzykrotnie zamachał w powietrzu, że »niektóre osoby śmiać się między sobą poczęły, a inni mówić: spokojnego będziemy mieć Pana«”. Następnie biskup krakowski zaprowadził Wettina na tron, ogłosił go królem „wolnie” i zgodnie z prawem wybranym, a następnie „zaśpiewał *Te Deum laudamus* i po trzykroć krzyknął *Wiwat Rex*”. Przyjmując przytoczony opis za wiarygodny, należy stwierdzić, że medalier mógł nawiązać na drugiej stronie swej pracy do momentu właściwej koronacji, kiedy monarcha **„przystrojony w dalmatykę oraz kapę powrócił pod ołtarz i padł przed nim krzyżem. kler odmówił Litanie do Wszystkich Świętych, a następnie August został koronowany oraz otrzymał insygnia władzy”** [podkreślenie – J.G.R.]¹⁹. Kluczowego momentu leżenia przez monarchę krzyżem przed ołtarzem artysta jednak na swej kompozycji nie utrwalił. Natomiast, jak należy przypuszczać, epizod uwzględniony na drugiej stronie medalu nastąpił niezwłocznie po wstaniu króla z pozycji leżącej.

Napisy w otoku: *CONCORDIBUS LIBERAE GENTIS SUFFRGIIS* (Zgodnymi wolnego narodu głosami) oraz w odcinku w dolnej części: *ELECT[us] V OCT[obris] MDCCXXXIII CORONATIS XVI JAN[uarii] MDCCXXXIV* (Obrany 5 października 1733. Koronowany 16 stycznia 1734) stanowią komentarz do kompozycji artystycznej i zawierają dokładną datę uroczystości koronacyjnych.

Bez wątplenia twórca medalu podczas projektowania rewersu częściowo opierał się na rycinie *Du sacre des rois de France*, rytowanej przez Felixa Lacointa Mercure’a w 1722 r.²⁰ (il. 2). Na pierwszym planie, w środkowej części, artysta ten uchwycił moment sakry królewskiej z udziałem arcybiskupa de Rohan Guéméné (oznaczonego literą B) oraz następcy tronu Ludwika XV Burbona (oznaczonego literą A), przedstawionych kolejno w pozycjach: stojącej i klęczącej. Arcybiskup de Rohan Guéméné przywdział albę, rękawice, płaszcz (kapę) zapięty pod szyją i udekorowany wyobrażeniami lilii królewskich (na części zewnętrznej) oraz nieokreślonymi scenami, być może zaczerpniętymi ze Starego i Nowego Testamentu (na pionowych pasach, na obrzeżeniu części zewnętrznej), a także mitrę z paskami *infulae*. Natomiast następca tronu Ludwik XV

¹⁹ Cyt. za: T. Ciesielski, *Propagandowy wymiar...*, s. 51.

²⁰ Bibliothèque nationale de France, Paris, sygn. G158956; *Medale Polskie...*, s. 51–52, poz. 277.

2. Rycina przedstawiająca koronację Ludwika XV Burbona
 pt. *Du sacre des rois de France*, Felix Lacoingt Mercure, 1722, miedzioryt
 (Źródło: Paris, Bibliothèque nationale de France, sygn. G158956)

Burbon odziany jest w szatę spodnią z długimi rękawami, szatę wierzchnią z krótkimi rękawami, rozciętą po bokach i udekorowaną broszą spinającą dwie jej połowy wraz z wyszytymi motywami lilii królewski (na części zewnętrznej) oraz żabot pod szyją. Arcybiskup, posługując się swą lewą, wyprostowaną w łokciu, ręką i dwoma wysuniętymi palcami dłoni namaszcza skronie przyszłego władcy świętymi olejami. W prawym, również wyprostowanym w łokciu, rękę biskupu dzierży okrągłą tacę. Obydwie, zgięte w łokciach, ręce Ludwika XIV Burbona pozostają połączone ze sobą w geście modlitewnym. Za plecami przyszłego monarchy rytownik wykonał podobizny pięciu kolejnych biskupów (oznaczonych literami: C, D, E, F, G). Trzech z nich w pierwszym rzędzie (oznaczonych literami: C, D, E) ubranych jest podobnie jak arcybiskup de Rohan Guéméné. Analizując ich stroje, możemy wyodrębnić alby, rokiety, płaszcze biskupie i mitry z paskami *infulae* (na głowach). Pierwszy z biskupów tuż za plecami przyszłego króla, w płaszczu kapie z wyszytymi motywami roślinnymi (po zewnętrznej stronie) oraz

z naszyjnikiem z krzyżem w obydwu rękach unosi otwartą księgę do liturgii (oznaczony literą C). Dwóch ostatnich biskupów (oznaczonych literami: F, G) można rozpoznać jedynie po mitrach na głowach. Postać w szacie spodniej z długimi rękawami (albie?) oraz szacie wierzchniej z kwadratowym wycięciem wokół szyi i krótkimi rękawami zakończonymi frędzlami stojąca bezpośrednio za arcybiskupem de Rohan Guéméné to zapewne pomocnik głównego celebransa. W prawym, zgiętym w łokciu, ręku wymieniona postać ściska krzyż procesyjny, natomiast posługując się swą lewą, zgiętą w łokciu, ręką, odsłania połę płaszcz arcybiskupiego. W dalszej części ryciny, przy ołtarzu posługuje kolejny kapłan w albie, rokicie i mucecie (?), odpowiedzialny za pojemnik na święte oleje, uwieczniony w jego prawym, zgiętym w łokciu, ręku (w lewej części ryciny) (oznaczony literą R). Za plecami biskupa z księgą liturgiczną (oznaczonego literą C) należne miejsce zajmuje marszałek królewski książę de Villars w szacie spodniej (albie królewskiej?), płaszczu podbitym gronostajem, żabocie pod szyją, rękawiczkach oraz pończochach i trzewikach, a także z łańcuchem z Orderem Świętego Ducha, narzuconym na ramiona (oznaczony literą P). Głowę postaci honoruje korona *clausa*. W lewym zaś zgiętym w łokciu ręku portretowany ma miecz odwrócony głownią do góry. Następną postać (oznaczoną literą E) za plecami marszałka również przedstawił rytownik w długiej szacie spodniej (albie?) i płaszczu podbitym gronostajem. Natomiast głowę postaci okrywa futrzana czapka. Postać na skraju prawej części ryciny, w szacie z długimi podwiniętymi rękawami i spódnicze, urozmaiconymi motywami lilii królewskimi oraz z partyzaną (w lewym, zgiętym w łokciu, ręku) to zapewne gwardzista królewski przypatrujący się aktowi sakry królewskiej. Sześć kolejnych postaci w płaszczach gronostajowych i koronach *aperta* (na głowach), siedzących na ławie nakrytej materia z frędzlami na obrzeżeniach i liliami królewskimi (po zewnętrznej stronie), odwróconych tyłem do oglądającego rycinę i przypatrujących się koronacji należy identyfikować z książętami Burgundii, Gujeny, Charolais, Flandrii i Szampanii (oznaczonymi literami: H, I, K, L, N, M). Na uwagę zasługuje również wyposażenie i wystrój samego ołtarza z wyobrażeniem krzyża maltańskiego na płycinie i leżącymi na mensie: krucyfiksem między parami płonących świec w świecznikach, księgą liturgiczną, koroną *clausa* i berłem na poduszce (w lewej części ryciny). Nad ołtarzem

zawieszony jest baldachim, którego dwie poły zostały zawiązane w celu lepszej prezentacji miejsca kultu.

Na drugim planie pojawiają się trzy postacie w krótkich płaszczach z długimi bufiastymi rękawami i żabotami pod szyją (między biskupem z księgą do liturgii a księciem de Villars), a także postać w płaszczu z długimi podwinętymi rękawami i z płonąca pochodnią (za plecami księcia de Villars), oraz druga postać – zapewne duchownego pomagającego podczas sakry królewskiej w bliżej nieokreślonym ubiorze (między głównym celebransem a postacią z krzyżem procesyjnym). W górnej części ryciny artysta zrekonstruował widownię na wysokich drewnianych podestach obitych kobiercami z motywami roślinnymi, przeznaczoną dla pozostałych uczestników koronacji (oznaczonych literą T), wśród których można wyodrębnić m.in. kobietę z długimi włosami i rozwartymi rękami, na prawo od baldachimu ołtarza kościelnego (w lewej części ryciny). Dodatkowa łoża z dachem opartym na czterech kolumnach przeznaczona została dla widzów szczególnej rangi (oznaczonych literą O) (powyżej księcia de Villars). Wewnątrz łoży w pierwszym rzędzie medalier sporządził podobizny czterech dam w pozycjach stojących i w sukniach z obszernymi dekoltami. Na prawo od łoży z baldachimem, na dole, ustawione są cztery chorągwie na drzewcach zakończonych grotami do złudzenia przypominające dwie chorągwie i drzewce na rewersie medalu należące do przedstawicieli szlachty. Kolejny baldachim z motywem lilii królewskich zawieszony został na czterech sznurach nad głównym celebransem i następcą tronu Francji.

Przystępując do wymienienia cech wspólnych rewersu medalu i ryciny, należy zaznaczyć, że ze względu na różny przebieg i szczegóły koronacji królewskich: Augusta II Wettyna oraz Ludwika XV Burbona medalier, inspirując się opisywaną ryciną portretową, był zmuszony dokonywać modyfikacji wcześniejszego przedstawienia. Najbardziej zbliżony do medalierskiego odpowiednika wydaje się jednak ołtarz ukazany w lewej części ryciny. W obydwu przypadkach mamy do czynienia ze zbliżonym zestawem przedmiotów na mniejszym ołtarzowej. O ile jednak na medalu, po prawej i lewej stronie od krucyfiksu znajdują się po dwa świeczniki, o tyle na rycinie, po prawej i lewej stronie od krucyfiksu rytownik upamiętnił po dwie pary świeczników. Na drugiej stronie medalu poza wymienionymi krucyfiksem i dwoma świecznikami, na mniejszym leży jeszcze

tylko zamknięta księga do nabożeństwa. Natomiast na rycinie, na mense ołtarzowej, oprócz wymienionych przedmiotów i zamkniętej księgi liturgicznej prezentowane są także korona *clausa* i berło na poduszce. Jednakże najbardziej charakterystyczny element oprawy ołtarza – baldachim został zarówno przez medaliera, jak i rytownika odwzorowany w zbliżony sposób, tzn. z obydwoma połami odsuniętymi na boki i zawiązanymi. Na odwrocie medalu, ze względu na ograniczenia medalowego krążka, medalier wyeksponował w całości jedynie prawą połę baldachimu, którego górna część również pozostaje niewidoczna. Przechodząc do głównych bohaterów kompozycji medalierskiej i graficznej, należy stwierdzić, że jedynie pozycję klęczącą przyjętą przez przyszłego Ludwika XV Burbona (oznaczonego na rycinie literą A) można porównywać do pozycji klęczącej przyszłego Augusta III Wettyna. Ta sama uwaga dotyczy połączonych ze sobą w geście modlitewnym dłoni koronowanych następców tronu tak na rewersie medalu, jak i na rycinie. Natomiast gesty czynione przez głównego celebransa (oznaczonego na rycinie literą B), namaszczonego swą lewą dłonią skronie władcy francuskiego świętymi olejami i dzierżącego w prawej dłoni tacę (na rycinie), w żadnym razie nie nawiązują do gestów głównego celebransa nakładającego koronę *clausa* trzymaną oburącz na głowę następcy Augusta II Wettyna (na rewersie medalu). Ciekawym zabiegiem zastosowanym zarówno przez medaliera, jak i rytownika było utrwalenie na drugim planie jednego z biskupów pomocniczych (widoczna jedynie głowa uhonorowana mitrą i fragment kapy biskupiej), na rewersie medalu między głównym celebransem a koronowanym, na rycinie zaś między głównym celebransem a jednym z biskupów (oznaczonym literą E). Wśród pozostałych postaci uwzględnionych na rycinie jedynie księcia de Villars (oznaczonego literą P) można próbować porównywać z Ignacym Ancietą Zawiszą na rewersie medalu. Pierwszy jednak ma na sobie albę (?), płaszcz podbity gronostajem, żabot pod szyją, rękawiczki, pończochy i trzewiki oraz łańcuch z Orderem Świętego Ducha narzucony na ramiona. Drugi natomiast odziany jest jedynie w żupan przewiązany pasem kontuszowym i płaszcz kontusz z rozciętymi rękawami. Również miecz obecny na kompozycjach medalierskiej i graficznej przez księcia de Villars jest ściskany jedynie w lewej dłoni. Natomiast Ignacy Ancieta Zawisza prezentuje miecz, posługując się obydwoma dłońmi. Podobna wydaje się również materia obrzeżona frędzlami na posadzce. O ile jednak na rewersie medalu zakrywa

ona dwa stopnie podestu i starcza zarówno dla koronowanego jak głównego celebransa, o tyle na rycinie jest nałożona na posadzkę przed podestem jedynie w miejscu, gdzie klęczy koronowany. Pozostałe postacie i atrybuty na rewersie medalu nie mają swoich odpowiedników na rycinie.

Dolna część ryciny została zaplanowana na legendę: „LE SACRE DE LUIS XV ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE a Reims le 25 Octobre 1722. Cette Auguste Cerimonie cefait avec la Ste Ampoule depuis l’an 496 a N. Dame de Reims par. l’Archevque dudlielieu assiste des douxes Ducs Comtes et Paires de France; accompagne des plus illustres Princes Seigneurs et grands Officiers du Royaume avec une magnificence eaetraordinaire.

A. Le Roy.

B. l’Archêveque de Reims M de Rohan Guemene.

C. l’Evêque Duc de Laon M de St Albin.

D. l’Evêque Duc de Langres M de Clermont-Tomnnerre.

E. l’Evêque Comte de Beauvais M de St. Agnan.

F. l’Evêque Comte de Chaolons M de Tavannes.

G. l’Evêque Comte de Noyon M de Roche-bonne.

H. Monseig le Regent represantantle le Duc de Bourgogne.

I. M le Duc de Chartres le Duc de Normandie.

K. M le Duc le Duc de Guyenne.

L. M le Comte de Charolois le Comte le Flandre.

M. M le Prince de Conty le Comte de Toulouse.

N. M le comte de Toulouse, le comte de Champagne.

O. l’Infante Reyne accompagnee des Princesse de la Cour.

P. M le Marechal Duc de Villars representant le Connestable.

Q. M le Garde des Sçeauac representant le Chancelier.

R. l’Abbé de St Remy tenant la Ste Ampoule, S. la Musique du Roy.

T. Seigneurs et Dames assistans a cette celebre Journée.

A Paris Cheu Chiquet rue St. Jacque au Grand St. Henry”.

Zachował się także żeton koronacyjny Ludwika XV Burbona datowany na 1722 r.²¹ (il. 3). Rewers wzmiankowanego numizmatu również wykazuje podobieństwo do kompozycji rewersu medalu Augusta II Wettyna. Tym niemniej artysta zaprojektował go zapewne,

²¹ Własność prywatna. Przedmiot wystawiony na aukcje antykwariatu „Aureo & Calicó SL”, 18 IX 2014 r., aukcja 262, kat. nr 3077.

3. Żeton koronacyjny Ludwika XV Burbona, brak sygnatury autora, 1722, śr. 15,5 mm, srebro, bity. Własność prywatna. Przedmiot wystawiony na aukcji antykwariatu „Aureo & Calicó SL”, 18 IX 2014 r. (aukcja 262, kat. nr 3077)

bazując na innej rycinie lub rycinach. Akt sakry królewskiej utworzył medalier w środkowej części. Stojący na stopniach ołtarza arcybiskup w albie z długimi rękawami oraz ornacie przy pomocy lewej, wyprostowanej w łokciu, ręki namaszcza świętymi olejami monarchę. W prawym, zgiętym w łokciu, ręku biskupa znajduje się taca. Na prawo od biskupa artysta oddał, w pozycji stojącej, kolejnego biskupa w albie, płaszczu spiętym pod szyją broszą oraz mitrą biskupią. Między głównym celebransem a opisywanym kolejnym biskupem należne miejsce zajmuje zapewne dostojnik świecki w płaszczu i płaskim nakryciu głowy (mitrze książęcej?). Dwóch kolejnych dostojników oglądający zauważy w prawej części krążka. Pierwszy z nich ma na sobie płaszcz przewiązany pod klatką piersiową sznurem lub pasem oraz niskie nakrycie głowy (mitrę książęcą?). Drugi natomiast w podobnym płaszczu ma mitrę biskupią. Z kolei postać po lewej stronie głównego celebransa, w płaszczu z koroną *aperta* oraz z mieczem w lewym ręku należy łączyć z księciem de Villars. Następną postać, w płaszczu i niskim nakryciu głowy i z otwartą księgą dzierżoną oburącz, to zapewne dostojnik kościelny pomagający w liturgii (na lewo od księcia de Villars). Trzecia w końcu postać, w szacie spodniej i płaszczu spiętym pod szyją oraz koronie *aperta* z lewą ręką, zgiętą w łokciu i opartą o bok (na lewo od opisywanego dostojnika kościelnego), jak należy przypuszczać, zważywszy na wymienione najważniejsze z insygniów,

była posiadaczem tytułu książęcego. Za jej plecami artysta umieścił jeszcze trzy kolejne postacie w tym dwie w nakryciach głowy i płaszczach oraz jedną w płaszczu, której poznanie rysów głowy uniemożliwia napis w otoku. W prawej części kompozycji ustawiony jest ołtarz, na którego mensie leżą krucyfiks oraz trzy świece osadzone w świecznikach (na lewo od krucyfiksu). Napisy: otokowy – REX COELESTI OLEO UNCTUS i w odcinku, w dolnej części – REMIS 25 OCT 1722 dotyczą samego aktu sakry królewskiej.

Niewątpliwie istnieje związek między obydwoma kompozycjami medalierskimi. Po pierwsze, główni bohaterzy uroczystości na odwrocie medalu Augusta II Wettyna – biskup Lipski i następca tronu Augusta II Wettyna zostali uchwyceni w identycznych momentach co arcybiskup Remis i następca tronu Ludwika XIV Burbona, tzn. kiedy pierwszy stoi, a drugi klęczy przed nim. Tak samo jak na rycinie, tak również na drugiej stronie medalu Ludwika XV Burbona główny celebrans nie koronuje następcy tronu, a namaszcza go poprzez naniesienie na skronie przyszłego władcy świętych olejów lewą ręką, podczas gdy prawą, zgiętą w łokciu rękę, wykorzystuje do trzymania tacy. Natomiast biskup Lipski na rewersie medalu Augusta III Wettyna, posługując się obydwoma rękami, koronuje przyszłego panującego koroną *clausa*. Co ciekawe, zbliżony na rewersach medali Augusta III Wettyna i Ludwika XV Burbona wydaje się zwłaszcza dwustopniowy podest zakryty materia, na którym odbywa się właściwy akt koronacji i namaszczenia. Szczególnie interesująco przedstawia się prawa część obydwu kompozycji medalierskich. Jak się wydaje, twórcy omawianych dzieł sztuki zrealizowali tam taki sam wzorzec kompozycyjny. Na prawo od głównego celebransa, zarówno na rewersie medalu Augusta III Wettyna, jak i na drugiej stronie medalu Ludwika XV Burbona, można wyróżnić trzy postacie: pierwszą – pełniącą funkcję kościelną, stojącą za plecami głównego celebransa, a także dwie kolejne postacie: w przypadku rewersu medalu Augusta III Wettyna – dostojników świeckich (na skraju prawej części krążka), w przypadku odwrotu medalu Ludwika XV Burbona – dostojnika świeckiego i dostojnika kościelnego (na skraju prawej części krążka). W przypadku dostojnika kościelnego (pierwszej postaci) można mówić o zbliżonym ubiorze, w postaci alby, płaszcza zapiętego pod szyją oraz mitry biskupiej, uwypuklonym na obydwu krążkach medalierskich. Z kolei w przypadku dwóch dostojników świeckich stroje są odmienne. Na rewersie medalu Augusta III Wettyna mają

oni kontusze z rozciętymi na całej długości rękawami i żupany z długimi rękawami. Natomiast na drugiej stronie medalu Ludwika XV Burbona ubrani są w długie płaszcze spięte pod klatką piersiową sznurami. Jedynie ich nakrycia głowy (mitra książęca? i mitra biskupia) uświadamiały odbiorcę o ich obowiązkach i prerogatywach. Z kolei wśród grupy postaci zgromadzonych na lewo od głównego celebransa jedynie podobizna księcia de Villars ze względu na główny atrybut w postaci miecza może być traktowana jako daleka podstawa dla wizerunku Ignacego Anciety Zawiszy. Także tu stroje wymienionych bohaterów reprezentują zupełnie inne trendy w modzie. Ubiór Ignacego Anciety Zawiszy – płaszcz kontusz z rozciętymi na całej długości rękawami, żupan z długimi rękawami i pas kontuszowy – to typowe przykłady mody sarmackiej. Z kolei strój i atrybuty księcia de Villars – płaszcz gronostajowy i korona *aperta* – stanowiły odzwierciedlenie posiadanego przezeń tytułu książęcego. W końcu na rewersie medalu Ludwika XV Burbona tak samo jak na rycinie miecz zlokalizowany jest w lewym ręku księcia. Z kolei na rewersie medalu Augusta III Wettyna do prezentowania miecza Ignacy Ancieta Zawisza angażuje obydwie ręce. Mimo zbliżonych przedmiotów spoczywających na mensie ołtarzowej: krucyfiks z świecami w świecznikach po obu jego stronach (na rewersie medalu Augusta III Wettyna) bardzo trudno jest doszukiwać się analogii z wystrojem mensy ołtarzowej z krucyfiksem i trzema świecami w świecznikach po jego lewej stronie (na rewersie medalu Ludwika XV Burbona).

Podsumowując, należy stwierdzić, że twórca medalu koronacyjnego Augusta III Wettyna (Heinrich Paul Groskurt), projektując w 1734 r. rewers medalu, wykorzystał wykonaną wcześniej rycinę *Du sacre des rois de France*, rytowaną przez Felixa Lacointa Mercure'a w 1722 r. W mniejszym stopniu pomoc dla medaliera stanowił rewers, datowanego na 1722 r., żetonu koronacyjnego Ludwika XV Burbona. Wzmiankowane dzieła sztuki, które należy zakwalifikować jako wzorce inspiracji dla medaliera, są proveniencji francuskiej. Świadczy to niezbitcie o tym, że dysponent akceptował fakt, że medalier podczas pracy inspirował się wzorcami z nad Sekwaną. Zważywszy, że faworytem króla arcychrześcijańskiego (Ludwika XV) był bowiem Stanisław Leszczyński, pozostaje więc zadać sobie pytanie o cele, jakimi kierował się nowy polski władca, godząc się na utrwalanie własnego aktu sakry królewskiej w nawiązaniu do podobnych uroczystości odbywających się we Francji.

Należy jednak podkreślić, że o ile twórcy francuscy (rytownik i medalier) zdecydowali się uwzględnić na kompozycji swych prac jedynie moment namaszczenia skroni władcy świętymi olejami, będący chronologicznie pierwszym, o tyle medalier działający dla Wettynów utrwalił na drugiej stronie medalu z 1734 r. scenę nałożenia na głowę władcy korony *clausa*, następującą już po namaszczeniu świętymi olejami. Warto w tym miejscu zadać pytanie o motyw artysty. Jak się wydaje, Groskurt mógł chcieć nawiązać do symboliki najważniejszego z insygniów koronacyjnych – korony *clausa* – doskonale obrazującej znaną od średniowiecza zasadę ustrojową „Rex imperator in regno suo”. August III Wettyn, mimo że objął koronę po swym ojcu, zawsze pozostawał jedynie monarchą elekcyjnym, którego wyniesienie na tron bez zgody szlachty byłoby niemożliwe. Stąd też być może wynikała potrzeba podkreślenia własnych prerogatyw, zwłaszcza w kontekście samego aktu koronacji, który przecież niewiele odbiegał od podobnych uroczystości organizowanych na innych dworach europejskich.

Jednocześnie analizując rewers medalu, należy zwrócić uwagę na dwie inskrypcje: w otoku: CONCORDIBUS LIBERAE GENTIS SUFFRGIIS (Zgodnymi wolnego narodu głosami) oraz w odcinku w dolnej części: ELECT[us] V OCT[obris] MDCCXXXIII. CORONATIS XVI JAN[uarii] MDCCXXXIV (Obrany 5 października 1733 r.) stanowiące komentarz do opisywanej sceny koronacji Wettyna. Tak wyraźne stwierdzenie przez autora inskrypcji, że o godności królewskiej Wettyna zadecydowały głosy „wolnego narodu” szlacheckiego oddane podczas elekcji 5 października 1733 r., staje się całkowicie zrozumiałe w kontekście rzeczywistych wydarzeń historycznych i zwycięstwa elekcyjnego Stanisława Leszczyńskiego 12 września 1733 r.

Bibliografia

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Albertrandy J., *Album rycin medali i monet z płyt przygotowanych do dzieła x. Biskupa Jana Albertrandego w latach 1822–1828 znajdujących się obecnie w Akademii Sztuk w Petersburgu*, [b.m. i r.w.] (Muzeum Narodowe w Poznaniu, Gabinet Numizmatyczny, księgozbiór podręczny, nr inw. 7465a).
- Albertrandy J., *Historia polska ostatnich trzech wieków medalami zaświadczona i objaśniona, rękopism około 200 w polskim języku skreślony, a częścią i po francuzku napisany, znajdował się w bibliotece b. Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, [b.m. i r.w.] (Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, sygn. Rkp 4).
- Bentkowski F., *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych, w gabinecie Król. Alex. Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się, tudzież ze zbiorów i pism rozmaitych lub podań zebrany i porządkiem lat ułożony*, Warszawa 1830.
- Dyaryusz Prawdziwy wjazdu do stołecznego Krakowa i koronacji tamże, Fryderyka Augusta Elektora Sasuego [...]*, [w:] *Dwie Koronacje Sasów Augusta II i Augusta III ze współczesnego rękopisu ogłosił [...]* W. Syrokomla, przeł. W. Syrokomla, Wilno 1854, s. 21–28.
- Hauschild J.F., *Beytrag zur neuern Münz und Medaillen Geschichte vom XVten Jahrhundert bis jetzo, nebst einem raisonnirenden Verzeichniß einer beträchtlichen Sammlung von Medaillen in allen Classen und von allem Metall, auch einiger 100 Stück seltner Thaler, mit Anmerkungen von Johann Friedrich Hauschild*, Dresden 1805.
- Raczyński E., *Gabinet Medalów Polskich oraz tych które się dziejów Polski tyczą począwszy od wstąpienia na tron Augusta II aż do zgonu syna jego Augusta III (1697–1763)*, t. III, Wrocław 1838.

OPRACOWANIA

- Ciesielski T., *Armia koronna w czasach Augusta III*, Warszawa 2009.
- Ciesielski T., *Propagandowy wymiar uroczystości dworskich w pierwszych latach panowania Augusta III*, „Wiek Stare i Nowe” 2015, nr 8(13), s. 46–68.
- Dygdała J., *Konfederacja krakowska Teodora Lubomirskiego z początków bezkrólewia 1733 roku a polityka Austrii wobec Rzeczypospolitej*, [w:] *Trudne stulecia. Studia z dziejów XVII i XVIII wieku ofiarowane Profesorowi Jerzemu Michalskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Ł. Kądziała, W. Kriegerseisen, Z. Zielińska, Warszawa 1994, s. 46–54.
- Dygdała J., *Urażone magnackie ambicje czy racja stanu? U źródeł opozycji wobec kandydatury Stanisława Leszczyńskiego w bezkrólewiu 1733 roku*, [w:] *Społy o państwo w dobie nowożytnej. Między racją stanu a partykularyzmem*, red. Z. Anusik, Łódź 2007, s. 187–199.
- Dygdała J., *Wizerunek barokowego sarmaty i oświeceniowego Europejczyka, czyli August III Wettyn i Stanisław August Poniatowski*, „Wiek Stare i Nowe” 2014, nr 6(11), s. 38–57.

- Europa i świat w epoce oświeconego absolutyzmu*, red. J. Staszewski, Warszawa 1991.
- Forrer L., *Biographical dictionary of medallists-coin, gem, and seal-engravers, mint-masters, &c., ancient and modern*, vol. I–VIII, London 1904–1916.
- Hutten-Czapski E., *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises du comte E. Hutten-Czapski*, t. I–V, St. Petersburg–Cracovie 1871–1916.
- Hutten-Czapski E., *Spis rycin przedstawiających portrety przeważnie polskich osobistości w zbiorze Emeryka hrabiego Hutten-Czapskiego w Krakowie*, Kraków 1901.
- Łomnicka-Żakowska E., *Graficzne portrety Augusta II i Augusta III Wettynów w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1997.
- Łomnicka-Żakowska E., *Grafika portretowa epoki saskiej w Polsce w relacji z późnobarokową grafiką europejską*, Warszawa 1997.
- Medale Polskie i z Polską związane z okresu pierwszej Rzeczypospolitej. Katalog zbiorów – zamek królewski w Warszawie – muzeum. Fundacja zbiorów im. Cieschanowieckich*, red. J. Zachert, G. Śnieżko, M. Zawadzki, Warszawa 2019.
- Pod jedną koroną. Kultura i sztuka w czasach unii polsko-saskiej. Zamek Królewski w Warszawie – 26 czerwca – 12 października 1997 roku*, red. M. Męclewska, B. Grątkowska-Ratyńska, Warszawa 1997.
- Staszewski J., *August II*, Warszawa 1985.
- Staszewski J., *August III*, Warszawa 1984.
- Staszewski J., *August III Sas*, Wrocław 1989.
- Staszewski J., *O miejsce w Europie. Stosunki Polski i Saksonii z Francją na przełomie XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1973.
- Staszewski J., *Polacy w osiemnastowiecznym Dreźnie*, Wrocław 1987.
- Zbiory Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Muzeum Narodowym w Poznaniu. Katalog wystawy*, red. Z. Białłowicz-Krygierowa, M. Warkoczewska, Poznań 1982.

NOTKA O AUTORZE:

Dr Jan Gustaw Rokita – historyk, absolwent Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, przewodniczący Rady Miejskiej Góry Kalwarii VIII kadencji (2018–2023). Autor licznych artykułów dotyczących medalierstwa czasów Jana III Sobieskiego, opublikowanych m.in. w „Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego”, „Studiach Historycznych”, „Biuletynie Numizmatycznym” i innych wysoko punktowanych periodykach: „Seminare”, „Res Historica”, „Studia Europaea Gnesnensia”.

Zainteresowania naukowe: medalierstwo i malarstwo czasów nowożytnych.

janrokita1@gmail.com